

obohacován ranžírunk v okolí gloriety, stejně jako zámecký park a dnes již nedochovaný zámecký parter, a podílely se tak na kultivaci zámeckého areálu a reprezentaci společenské elity. V současnosti jsou panská zahrada i výše zmíněné objekty v ní veřejnosti nepřístupné.

- 1 Štěpnice – většinou v pravidelném sponu vysazený ovocný sad.
- 2 Ranžírunk – prostor před oranžérií, jenž sloužil k letnění a vystavování nádobových rostlin v řadách. Citrusy a další subtropické dřeviny zde v pravidelném rytmickém uspořádání lemovaly jednotlivé cesty.
- 3 Zahradní pavilon s nízkou osmibokou stanovou střechou, s dnes již nedochovanou věžičkou, který má vstup obrácený k severu a další, zazděný, k jihu. Před vstupem se zachovalo několik kamenných stupňů schodiště. Jeho velice zajímavým prvkem je sklepní prostor. Glorieta je spolu s ohradní zdí zahrady a budovou faktorie veden v Ústředním seznamu kulturních památek ČR pod rejstříkovým číslem 17608/6-2080.
- 4 PETRŽILKOVÁ, Simona, *Vybrané aspekty obnovy a regenerace vybraných památek zahradního umění*, diplomová práce, Lednice: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, 2008, 103 s. (zde jsou uvedeny odkazy na archivní prameny).
- 5 *Letecký měřický snímek*: WMSA08.1938.HERM32.09086 z 01.07.1938 12:00:00. Choltice: 652369, dostupný online <http://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=ims&idrastru=WMSA08.1938.HERM32.09086> [1. 9. 2022].
- 6 Znázorněno na plánu z roku 1755.
- 7 *Císařské povinné otisky stabilního katastru 1 : 2 880 – Čechy*. 2561-1 Choltice, B2_a_6C_2561-1_5, 1839, dostupné online: https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=cioc&idrastru=B2_a_6C_2561-1_5 [1. 9. 2022], a *Originální mapy stabilního katastru 1 : 2 880 – Čechy*. 0921 Choltice. B2_a_4C_921_6, 1839. Reambulace: 1873, dostupné online: http://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=omc&idrastru=B2_a_4C_921_6 [1. 9. 2022].
- 8 KŘESADLOVÁ, Lenka (ed.), *Rostliny v nádobách a stavby pro jejich přezimování v památkách zahradního umění*, Odborné a metodické publikace, svazek 63, Praha: Národní památkový ústav ve spolupráci s Metodickým centrem zahradní kultury v Kroměříži, 2015.
- 9 HORÁK, Petr – KRIŠTOF, Milan – PAPÁČEK, Aleš – POCHMANOVÁ, Jana – SVOBODOVÁ, Jitka, *Nálezová zpráva OPD: Dokumentace a průzkum objektů v areálu zámeckého zahradnictví v Cholticích skleník 1*, Pardubice: NPÚ, ÚOP v Pardubicích, 2020, NZ 5/20, 41 s.
- 10 Podobný, ale o něco vyšší podélný pult se nachází uprostřed a při zadní stěně, kde byl instalován ten nejvyšší.
- 11 HORÁK, Petr – KRIŠTOF, Milan – PAPÁČEK, Aleš – POCHMANOVÁ, Jana – SVOBODOVÁ, Jitka, *Nálezová zpráva OPD: Dokumentace a průzkum objektů v areálu zámeckého zahradnictví v Cholticích skleník 2 – ananasovna*, Pardubice: NPÚ, ÚOP v Pardubicích, 2021, NZ 6/20, 37 s.
- 12 HORÁK, Petr – KRIŠTOF, Milan – PAPÁČEK, Aleš – POCHMANOVÁ, Jana – SVOBODOVÁ, Jitka, *Nálezová zpráva OPD: Dokumentace a průzkum objektů v areálu zámeckého zahradnictví v Cholticích skleník 3*, Pardubice: NPÚ, ÚOP v Pardubicích, 2021, NZ 7/20, 35 s.
- 13 HORÁK, Petr – KRIŠTOF, Milan – PAPÁČEK, Aleš – POCHMANOVÁ, Jana – SVOBODOVÁ, Jitka, *Nálezová zpráva OPD: Dokumentace a průzkum objektů v areálu zámeckého zahradnictví v Cholticích – část fíkovna*, Pardubice: NPÚ, ÚOP v Pardubicích, 2020, NZ 4/20, 39 s.

Architekt Johann Koch a jeho podíl na přestavbě vrchlabského zámeckého areálu v 70. letech 19. století

Lucie Némethová

Vrchlabský zámek nechal v polovině 16. století postavit tehdejší majitel panství, Kryštof Gendorf z Gendorfu. Třípatrová budova obdélníkového půdorysu se čtyřmi osmihrannými nárožními věžemi vznikla v těsné blízkosti gotické vodní tvrze a byla jednou z prvních světských renesančních staveb v Čechách. V roce 1575 zámek zasáhl požár, jehož následky byly definitivně odstraněny až při stavebních úpravách probíhajících v letech 1604–1614. Na této přestavbě se pravděpodobně podílel italský architekt a stavitel Carlo Valmadi. Další stavební úpravy exteriéru i interiéru provedli majitelé z rodu Morzinů, kteří panství se zámek získali v roce 1635. Byl odstraněn portál se jménem Kryštofa z Gendorfu a třípatrový zámek o jedno patro snížen. Nárožní věže byly opatřeny cibulovými

Obr. 1. Johann Koch, asi 80. léta 19. století, zdroj: archiv asociace Corps Suevia München

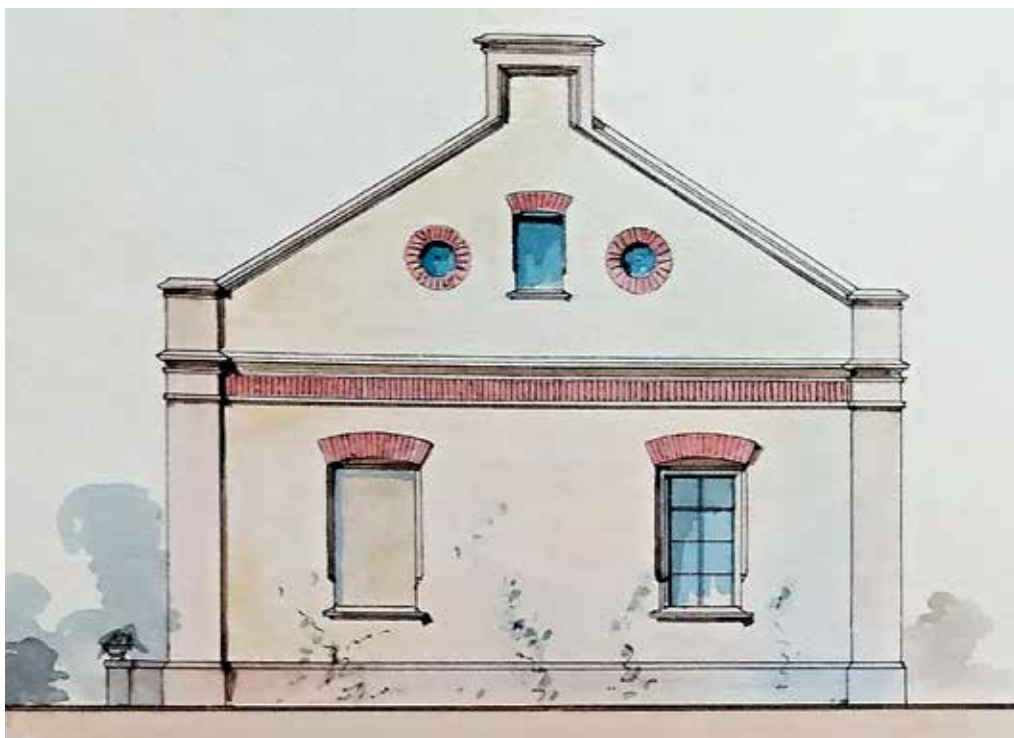
báněmi s lucernami, odstraněny byly také hradby a příkopy zasypány. V roce 1830 byl zámek rozšířen o byty úředníků a v jeho blízkosti vznikla okrasná zahrada s navazujícím krajinářským parkem s cizokrajnými dřevinami a umělými jezírky. Poslední výraznější stavební úpravy objektu proběhly v několika etapách za Czernin-Morzinů, ta nejvýznamnější podle projektu Josefa Schulze z roku 1890. Dle jeho návrhu byl postaven později nahrazený neorenesanční vstupní portikus u hlavního vchodu s balkónem v patře a nárožní věže byly zvýšeny o jedno patro.

O přestavbu podstatné části vrchlabského zámeckého areálu se zasadil hrabě Rudolf Morzin (1801–1881). Právě on dal prostor realizacím návrhů hned několika architektů, mezi nimi Antonína Gollera, Achillea Wolfa a Johanna Kocha (1850–1915).¹

Ačkoliv kromě soutěžního návrhu budovy Muzea království českého z roku 1884 oceněného třetím místem² není poslední ze jmenovaných v českém prostředí příliš znám, významně se vepsal do podoby jednoho z velkých evropských měst, lotyšské Rígy. A to jednak svou tvorbou, jednak vlivem, který měl jako pedagog místní polytechniky na další generaci architektů.

Svá studia začal Johann Koch roku 1867 na pražské polytechnice a následně v nich pokračoval nejprve v Mnichově a poté i ve Vídni. Po svém návratu do Čech začal být činný jako architekt a roku 1875 se rovněž stal asistentem Josefa Zítka, kterého si dle svých slov velice vážil. A byl to právě Josef Zítek, který Kochovu tvorbu zásadně ovlivnil k inspiraci pracemi Gottfrieda Sempera a architekturou benátského regionu.

Klíčová část Kochovy tvorby spadá, jak již bylo řečeno, do období po jeho odchodu do Rígy, kde roku 1884 obdržel profesuru.³ V Rize byly Johannu Kochovi svěřeny četné zakázky na stavbu významných veřejných budov, mezi něž patří nová budova fakulty biologie pro místní polytechniku, v hmotě odkazující na čelní křídlo budovy curyšské polytechniky od Gottfrieda Sempera, vila bankéře Schwartze, římskokatolický kostel sv. Alberta inspirovaný benátským Il Redentore nebo banka Lotyšské šlechtické kreditní asociace.⁴ Ačkoli preferovaným stylem těchto jeho staveb byla pod vlivem Josefa Zítka novorenesance v italském duchu inspirovaná benátskou architekturou, v první řadě tvorbou

Obr. 2. Domek zahradníka na plánu z roku 1878, zdroj: Krkonošské muzeum Vrchlabí, sbírka plánů, složka č. 10, Domek zámeckého zahradníka 1878

Jacopa Sansovina a Andrey Palladia, u některých staveb, například u evangelického kostela v Torņakalns, se však objevuje i styl novogotický. U tohoto kostela a některých dalších staveb se autor také pokusil navázat na tradici pobaltské cihlové architektury.

Před získáním profesury v Rize a následným odchodem do carského Ruska měl ale Koch i přes účast v četných soutěžích, vedle budovy muzea třeba na Strakovu akademii, v Čechách o zakázky nouzi. Vyjma obytného domu, který krátce po dokončení studií postavil v Karlových Varech, zde byly jediné jeho realizace právě pro hraběte Rudolfa Morzina a jeho dceru hraběnku Aloisii Czernin-Morzinovou. Kochova práce pro tuto rodinu začala roku 1878 přestavbou a rekonstrukcí Dolního zámku v Benešově nad Ploučnicí,⁵ který hraběnka Czernin-Morzinová zamýšlela po rekonstrukci a patřičném uzpůsobení dobovému komfortu bydlení darovat jako svatební dar svému synovi Rudolfovi Czernin-Morzinovi a jeho nastávající, Emmě Orsini-Rosenberg.⁶ V rámci přestavby došlo vedle obnovy stávajících částí areálu k přístavbě nového Czernin-Morzinského paláce propojeného se starším Wolfovým křídlem (ke kterému architekt rovněž přistavěl schodišťovou věž) zdí s bránou do parku zdobenou aliančním erbem Czernin-Morzinů a Orsini-Rosenbergů. Koch při návrhu těchto přístaveb zdařile pracoval s prvky saské renesance převzatými ze starších částí obou zámeckých areálů Benešova nad Ploučnicí a výsledkem bylo zcela plynulé navázání na starší stav.

V témže roce začal Johann Koch pracovat také na přestavbě vrchlabského zámeckého areálu, kde, jak prozrazuje plánová dokumentace, navrhl celkem tři stavby: zámecký pařík, domek zahradníka a domek vrátného.⁷ O své práci ve Vrchlabí Koch píše i ve vlastním životopise, dochovaném v Národním archivu Lotyšska v Rize. V něm se navíc dozvídáme, že se do služeb hraběte Rudolfa Morzina dostal právě na doporučení jeho dcery Aloisie Czernin-Morzinové, díky její spokojenosti se zmíněnou přestavbou zámeckého areálu v Benešově nad Ploučnicí.⁸

Celek úprav provedených Johannem Kochem ve Vrchlabí by se dal rozdělit na část hospodářského dvora, kde byla jednotícím stylem nově zbudovaných objektů

Obr. 3. Plán pařníku, zdroj: Krkonošské muzeum Vrchlabí, sbírka plánů, složka č. 11, Zámecké skleníky 1878, 1883, 3/3 19. stol.

novogotika, a na část zámeckou, kde nové fasády zámku a domek vrátného byly navrženy ve stylu novorenesance. Stěžejní část této přestavby spadá do šedesátých a sedmdesátých let devatenáctého století. Na místě stržené velké stodoly bez umělecké hodnoty byly zbudovány dva nové objekty: roku 1874 tzv. kyklopská stáj od architekta Antonína Gollera, později rozšířená Achillem Wolfem, a konírna, ke které se sice zachovaly návrhy od Františka Schmoranze a místního stavitele Josefa Kavana datované do roku 1864,⁹ kdo však navrhl výslednou podobu, není známo a vzhledem k datu i absenci plánové či písemné dokumentace lze jako možného autora zcela jistě vyloučit Johanna Kocha.

Dvě Kochovy stavby pro hospodářský dvůr zámku ve Vrchlabí, pařník a domek zahradníka, byly navrženy roku 1878. Zatímco užité tvarosloví čerpaly ze dvou výše zmíněných starších budov stájí, na které tak navázaly, bílé omítnutí jejich fasád a některé drobné detaily je provazovaly naopak se starší hlavní budovou zámeckého hospodářského dvora. Tím bylo docíleno jistého přechodu mezi oběma stavebními etapami areálu. Přístup, který zde architekt zvolil, koresponduje snahou o celkové sjednocení s jeho předchozí prací v Benešově nad Ploučnicí.

Domek zahradníka je jedinou z vrchlabských staveb Johanna Kocha, která se zachovala, i když bez některých ozdobných prvků, jako jsou původní ostění oken. Jedná se o solitérní obdélnou jednopodlažní stavbu umístěnou v prostoru mezi kyklopskou stájí a západním křídlem zámecké hospodářské budovy. Stavba přebrala prvky tří okolních objektů areálu. Z kyklopské stáje je to tvar štítů sedlové střechy, z velké stáje rozvržení štítů, patrová římsa a řešení suprafenester a z hospodářského dvora ozdobná profilace oken a bílé omítnuté fasády.

Další z Kochových staveb, zámecký pařník, na rozdíl od domku zahradníka poměrně záhy zanikl. Stalo se tak pravděpodobně roku 1883 s rozšířením hlavního skleníku, který svými malými rozměry již nedostačoval požadavkům majitele. Byl postaven za tímto blíže nespecifikovaným skleníkem na obdélném půdorysu a zastřešen pultovou střechou, jejíž štíty měly tvar odvozený od kyklopské stáje, ale poloviční. Zadní dlouhá stěna stavby byla nosná a přední část, zakončená zděnou částí, byla téměř zcela prosklená. V této zděné části, se štítem inspirovaným opět kyklopskou stájí, slepým kruhovým okénkem podle velké stáje a oknem s profilací dle hospodářské budovy, se nacházela místnost k vytápění pařníku. Zděné části stavby byly stejně jako domek zahradníka bíle omítnuté.

Dnes již zaniklý domek zámeckého vrátného stával při areálu zámeckých zahrad a byl oproti dvěma předchozím stavbám zbudován ve stylu italské novorenesance. Díky tomu je z této skupiny v rámci celkové tvorby Johanna Kocha pravděpodobně nejzajímavějším

Obr. 4. Domek vrátného, zdroj: Krkonošské muzeum Vrchlabí, sbírka plánů, složka č. 19, Zámecká vrátnice 1877, 1878

objektem, jelikož nabízí porovnání s architektonou pozdější tvorbou. Jednalo se o solitérní jednopodlažní objekt na obdélném půdorysu, zastřešený poměrně plochou valbovou střechou. Řešení fasád bylo jednotné, s vysokou trnoží, výraznou korunní římsou s okénky a ve zbytku s pásovou bosáží zalamující se podél otvorů na způsob hákových klenáků, završených vždy jedním výrazným plastickým hlavním klenákem. Přestože byla tato stavba drobnější a jednodušší než Kochovy pozdější realizace v Rize, i zde lze sledovat jisté, třebaže ne tak doslovné, inspirace benátskou architekturou, konkrétně tamějších významných staveb architekta Jacopa Sansovina.

Závěrem je třeba říci, že ač se mohou zdát tři stavby vybudované Johannem Kochem ve vrchlabském zámeckém areálu v kontextu architektony tvorby na první pohled nepřilíš významné, není tomu tak. Jeho zdejší práce, jakkoli drobné, jsou cenným dokladem dvou důležitých atributů provázejících celou Kochovu tvorbu od jeho raných prací, a sice preferované a zvládnuté užití italské renesance s benátskou inspirací a snahu o sjednocení užitím tvarosloví starších budov u přestaveb a rozšiřování větších areálů.

- 1 LOUDA, Jiří (rec.): Pavel Vlček, *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Krkonoše-Podkrkonoší*, 2009, roč. 9, s. 498.
- 2 LAŠTOVIČKOVÁ, Věra, *Cizí dům? Architektura českých Němců 1848–1891*, Praha 2015, s. 83.
- 3 Acta des Verwaltungsrathes der polytechnischen Schule zu Riga, S. 1–2, dostupné online: <https://www.raduraksti.arhivi.lv/objects/1:7:19:498> [07. 09. 2021].
- 4 Professor Johann Koch, *Illustrierte Beilage der Rigaschen Rundschau*, 1905, Nr. 11, S. 87.
- 5 Národní archiv Lotyšska, Acta des Verwaltungsrathes der polytechnischen Schule zu Riga, Johann Koch 1884–1910 s. 5–6.
- 6 LAŠTOVIČKOVÁ, Věra, *Cizí dům? Architektura českých Němců 1848–1891*, Praha 2015, s. 83.
- 7 Krkonošské muzeum Vrchlabí, sbírka plánů, složka č. 10, Domek zámeckého zahradníka 1878, č. 11, Zámecké skleníky 1878, 1883, 3/3 19. stol., a č. 19, Zámecká vrátnice 1877, 1878.
- 8 Acta des Verwaltungsrathes der polytechnischen Schule zu Riga, S. 5–6, dostupné online: <https://www.raduraksti.arhivi.lv/objects/1:7:19:498> [07. 09. 2021].
- 9 LOUDA, Jiří (rec.): Pavel Vlček, *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Krkonoše-Podkrkonoší*, 2009, roč. 9, s. 498.